

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ОСНОВ ОСВІТНЬОГО КОНСАЛТИНГУ ЯК АКТУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАУКОВО- МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ

Кандидат педагогічних наук, **Макаренко С. І.**

Україна, м. Краматорськ, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Abstract. Educational reform in Ukraine has an innovative nature and requires the activities of new functions, the use of new technologies and innovations, the number of which is constantly growing and necessitates the educators' appropriate support. However, not all educational institutions have their own personnel and information potential for this, not all managers are ready to make competent management decisions in accordance with the constantly updated regulatory framework. The solution of the mentioned issues requires efficient, direct scientific and methodological support of the educational institutions' and individual educators' activity in accordance with their characteristics, professional requirements and needs. One of the most relevant and effective forms of such monitoring is educational consulting.

In the article on the basis of the scientific literature analysis the essence of the concepts of «consulting», «educational consulting» are theoretically substantiated. The educational consulting content, structure, technologies in the system of scientific and methodical support are revealed. Educational consulting actuality at present stage of Ukrainian education reform is proved.

Keywords: scientific and methodological support, consulting, educational consulting; expert consulting, process (project) consulting, training consulting; individual and group consulting.

Вступ. Освітня реформа в Україні відповідно до «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» має інноваційний характер та вимагає нестандартних, випереджувальних рішень щодо її реалізації. Оперативно реагуючи на зміни соціального запиту, керівники закладів освіти організують системну роботу щодо оновлення предметно-розвивального середовища, форм та технологій освітнього процесу, забезпечуючи науково-методичний супровід інноваційної діяльності педагогів.

Виконання нових функцій, кількість яких зростає під зливою змін, різноманіття технологій та інновацій обумовлює необхідність відповідної підтримки освітян. Проте не всі заклади освіти мають для цього власний кадровий та інформаційний потенціал, не всі керівники готові приймати компетентні управлінські рішення відповідно до постійно оновлюваної нормативної бази. Тож на сьогодні освітяни відчують нагальну потребу в оперативному науково-методичному супроводі власної інноваційної діяльності та професійного розвитку з урахуванням індивідуальних запитів та проблем.

Адресну спрямованість науково-методичного супроводу відповідно до особливостей, потреб, професійних можливостей та мотиваційних детермінантів окремих педагогів або закладів освіти покликаний забезпечити, серед інших, дорадницький (від лат. *consultare* – радитись, піклуватись) напрям супроводу, однією з актуальних і ефективних форм якого є освітній консалтинг.

Наукові основи освітнього консалтингу в системі науково-методичного супроводу, як і теоретико-методологічні підходи розбудови концептуальної моделі консалтингової діяльності науково-методичної служби та управління нею, є актуальними, але недостатньо розробленими і не мають широкого висвітлення у спеціальній літературі.

Зокрема, питання розвитку консалтингової діяльності в системі освіти розробляються В. Афанасьєвим, Н. Василенко, С. Васківською, М. Капустиним, А. Пригожиним, Т. Сосніною, Д. Татьянченком, П. Третьяковим; управлінсько-педагогічного консалтингу – С. Ворощиковим; оновлення системи оперативного науково-методичного та управлінського консультування розкрито в роботах Н. Бутенко, В. Гончарова, А. Єрмоли, М. Поташника, І. Прокопенка; основні напрями діяльності консалтингової служби в системі післядипломної педагогічної освіти – В. Олійника, Л. Даниленко, С. Івашнєвої, Н. Попової, Н. Протасової, В. Сидоренко. Стан підготовки педагогічних дорадників до консультативної діяльності вивчають Н. Гузій, В. Саюк, Т. Шестакова.

Державні правові акти щодо визначення статусу фахівців із освітнього консалтингу відсутні, тому штатними розкладами місцевих органів управління освітою, методичних кабінетів (центрів), обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти таких посад не передбачено. Незалежні консалтингові служби, готові оперативно надавати кваліфіковану допомогу конкретному освітньому закладу щодо вирішення його педагогічних або управлінських проблем, у системі освіти практично відсутні.

Відповідаючи на цей виклик реформи та освітян-практиків, у контексті децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад відбувається переформатування деяких методичних кабінетів (особливо районних) на консалтингові, інформаційно-консалтингові, ресурсно-консалтингові, ресурсно-інформаційні консалтингові центри. Проте при цьому, незважаючи на назву, вони фактично продовжують виконувати всі функції методичного кабінету відповідно до «Положення про районний (міський) методичний кабінет(центр)» (2008), а поняття «консалтинг» часто розуміється й реалізується як прямий синонім «консультування» – проведення групових лекцій, нарад тощо.

Отже, освітній консалтинг як форма науково-методичного супроводу окремих педагогів або закладів освіти перебуває на стадії оформлення в самостійний напрям і поки що не має широкої практики в освітній інфраструктурі.

На наш погляд, вирішення окреслених питань потребує переосмислення й перегляду місії та моделі, змісту діяльності науково-методичної служби, модерного підходу до науково-методичного супроводу та його форм; методистів-андрагогів, які виконують ролі консалтинг-консультантів освітньої сфери.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі й розкритті змісту, структури та технології освітнього консалтингу в системі науково-методичного супроводу.

Результати дослідження. Нинішні принципіві зміни у змісті й технологіях освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа», передбачаючи вільний вибір педагогічними працівниками різних варіантів навчальних планів, програм, підручників, форм і технологій роботи, вимагають постійного й неперервного підвищення кваліфікації, розвитку професійної компетентності, фахової майстерності та творчого потенціалу.

У таких умовах зростає роль **науково-методичного супроводу** – сукупності різноманітних форм діяльності, процедур, заходів, що забезпечують допомогу фахівцям у подоланні труднощів протягом усієї професійної діяльності; дозволяють забезпечити неперервність освіти, залучення широкого кола фахівців, які здійснюють обмін думками, досвідом, інформацією [5, с. 15 - 16]; педагогічної технології зі створення мережевого диференційованого акмеологічного освітнього простору, де відбувається професійна взаємодія рівноправних партнерів на принципах людиноцентризму, гуманізму, фасилітативності, індивідуалізації, здійснюється неперервний професійний розвиток педагогічних працівників за індивідуальними освітніми траєкторіями шляхом формальної та неформальної післядипломної освіти [9, с. 225].

Актуальною формою дорадницького (від лат. *consultare* – радитись, піклуватися; дорадник – той, хто дає поради, радить що-небудь; назва службовця-консультанта [8, с. 4]) напряму науково-методичного супроводу є консалтинг [9, с. 228].

На основі аналізу наукової літератури нами встановлено, що «консалтинг» (англ. *consulting* – консультування) трактують переважно як надання інтелектуальної допомоги в найрізноманітніших сферах життєдіяльності людини. Коло питань, що вирішує консалтинг, досить широке, тому кожен фахівець вкладає в нього свій сенс, надаючи індивідуального відтінку.

У вітчизняних наукових педагогічних публікаціях термін вживається відносно нещодавно і частіше розуміється як управлінське консультування. Зокрема, Н. Попова характеризує **консалтинг** як допомогу керівникам закладів освіти щодо самостійного вирішення комплексу управлінських проблем, прискорювач усвідомлення нових наукових ідей та перспективного педагогічного досвіду, впровадження їх у практику навчально-виховного процесу й управлінської діяльності [7, с. 8]. В. Саюк пояснює **консалтинг в освіті** як діяльність із консультування керівників, управлінців, освітян щодо широкого кола питань у галузі освітньої, управлінської, експертної діяльності з метою надання допомоги системі управління (менеджменту) в досягненні як локальних заявлених цілей, так і глобальних управлінських проблем (стратегічний розвиток, реорганізація, інноваційний процес) [8, с. 26 - 27].

Н. Василенко визначає чотири напрями розвитку консалтингу в освіті: управлінський, педагогічний, соціально-педагогічний та психологічний. При цьому **педагогічний консалтинг** науковець трактує як професійну допомогу в організації та здійсненні процесу навчання [1]; автори книги «Педагогічна консультація» [6] – як вид супроводу клієнта в освітньому процесі та надання йому консультаційної допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних із навчально-пізнавальною діяльністю й особистісно-професійним розвитком.

Поєднуючи управлінський і педагогічний напрями розвитку консалтингу, С. Воровщик розкриває поняття «**управлінсько-педагогічний консалтинг**» – як один із перспективних напрямів взаємодії шкіл, що розвиваються, й педагогічних вишів, готових допомогти школам у вирішенні їхніх унікальних психолого-педагогічних проблем [2, с. 2]. С. Івашнова визначає консалтинг як форму консультативної допомоги фахівцям з питань вибору змісту, форм і методів навчання в системі післядипломної педагогічної освіти з урахуванням актуальних можливостей формального, неформального та інформального секторів освіти та індивідуальних освітніх потреб [3].

Ми погоджуємося з думкою М. Капустина, який узагальнює зазначені формулювання і трактує поняття «**освітній консалтинг**» як набір соціально-технологічних прийомів і методів, що використовуються для проектування процесу інноваційного розвитку освітнього закладу і системи освіти працівників [4, с. 38].

Основні **функції** консалтингу в освіті виділяє Н. Попова у своїй дослідницькій роботі «Організаційно-методичні засади консультативного забезпечення управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у регіоні»: консультаційну, наукову, дослідницьку, посередницьку, навчальну [7, с. 9].

За методикою реалізації Н. Попова, Т. Сосніна [7; 10] визначають такі **види** консалтингу. **Експертний консалтинг** із вирішення проблем замовника передбачає проведення експертизи та формування експертної оцінки, розробку рішень і рекомендацій щодо їх реалізації. Складниками такого виду консалтингу є визначення мети експертизи, вибір експертів та формування експертних груп, збір та обробка інформації, ознайомлення клієнта з результатами експертизи. Основними методами експертної оцінки є анкетування, інтерв'ю, дискусія, діагностика, метод Дельфі, методи вимірювання. Для формування експертної оцінки експертам-консультантам має бути забезпечено вільний доступ до інформації, у тому числі до відповідно зібраних і систематизованих інформаційних фондів, баз (банків) даних тощо. Зібрана інформація має бути корисною для прийняття рішень як консультантом, так і самим замовником. У багатьох випадках консультанту достатньо забезпечити клієнта необхідними інформаційними ресурсами, щоб той самостійно розв'язував свої проблеми.

Процесний (проектний) консалтинг передбачає тривалу (або постійну) взаємодію консалтинг-консультанта з керівництвом та персоналом закладу щодо супроводу розробки й реалізації певних цілей, нововведень, проектів. При цьому роль консультанта полягає в акумуляції та оцінці ідей і пропозицій замовника на основі аналізу проблем, зведенні їх у систему та підготовці рекомендацій щодо реалізації, супроводу впровадження. Процесний консалтинг має такі етапи: підготовчий, діагностичний, планувальний, етап упровадження та завершальний етап. Завершальним документом цього виду консультування є звіт, у якому підсумовується співпраця, оцінюється ефективність реалізації рекомендацій і виконання робіт.

Навчальний вид консалтингу зводиться до консультування, надання замовнику необхідної теоретичної або (та) практичної інформації у формі семінарів, лекцій, тренінгів, методичних посібників [10, с. 144]. При цьому організація процесу навчання має передбачати і вирішення таких питань, як визначення потреби в навчанні, мотивація учасників, вибір ефективних форм і методів навчання, проведення оцінки результатів навчання. Окрім адресної допомоги, консультанти мають вивчати попит замовників на консалтингові послуги, організовувати їх задоволення через підготовку та проведення науково-практичних семінарів, демонстраційних показів, шкіл підвищення кваліфікації, гуртків за інтересами, участь в реалізації інноваційних проектів тощо.

Отже, з одного боку, процес консалтингу містить діагностику, розробку рекомендацій та плану їх реалізації. З іншого – спрямований на створення умов, за яких би замовник (заклад або особа) сам виробив необхідні для власного розвитку рішення та план їх реалізації. Найбільш ефективним є спосіб консультування, що «запускає» механізм самоорганізації та саморозвитку

клієнта, спільної діяльності з вирішення будь-якої проблеми. Тож одне з найважливіших завдань освітнього консалтингу – навчити замовників формувати свою думку щодо проблем, які виникають або існують, і приймати оптимальні рішення для їх подолання [4, с. 38].

На основі свого практичного досвіду ми погоджуємося з думкою І. Колесникової, Т. Сосніної, В. Сластьоніна про те, що адресність освітнього консалтингу забезпечується завдяки його індивідуальній та груповій **формам**. **Індивідуальний консалтинг**, спрямований на одну особу, вирізняється особливим ступенем довіри. У його основі лежить категорія індивідуальності – неповторна своєрідність певного явища, окремої істоти, людини. Для цієї форми консалтингу консультанту необхідно знати основні підходи до індивідуальності клієнта, розроблені сучасною наукою; урахувати типологічні характеристики його особистості, рівня соціальної компетентності та комунікаційної культури клієнта, мотиваційну готовність до отримання консалтингової або іншої підтримки, статусно-рольові позиції в дитячому або педагогічному колективі, здатність самостійно долати труднощі [10, с. 144].

Груповий консалтинг – форма консалтингової допомоги в умовах взаємодії з групою. Найбільш важливим елементом такого консалтингу є робота з командою – групою осіб, яких поєднує спільна справа, спільні цілі, загальний підхід до організації та розподілу праці, взаємна відповідальність [6]. Для здійснення такої форми консалтинг-консультант має володіти ораторськими здібностями, навичками роботи з групою та підтримки інтересів слухачів, умінням донести інформацію, відчувати настрій аудиторії [10, с. 144].

Кожна форма консалтингу має свої переваги, тому у роботі консультант повинен використовувати обидві з них. Вибір має залежати від конкретної ситуації та професійних утруднень, що вимагають допомоги консультанта.

Виходячи з внутрішніх чи зовнішніх потреб закладу освіти, Т. Сосніна визначає можливість використання послуг як внутрішніх, так і зовнішніх консультантів. **Зовнішні** – незалежні або індивідуальні консультанти, які надають послуги на основі укладеної угоди; **внутрішні консультанти** – штатні працівники закладу освіти, які є висококваліфікованими фахівцями та яким доручають супровід процесу інноваційних перетворень у закладі [10, с. 143]. Внутрішні консультанти постійно відстежують освітню політику з дорученого їм напрямку на державному, регіональному та місцевому рівнях, глибоко володіють інноваціями з визначених питань та організують відповідну роботу на місцях. Саме внутрішні консультанти, які знають свій колектив, його сильні та слабкі сторони, можуть реалізувати консультаційні процеси та досягнення бажаних результатів у колективі. Користувачами послуг внутрішнього консалтингу в закладі освіти можуть бути школярі й батьки учнів – особливо щодо підготовки до учнівських олімпіад, зовнішнього незалежного оцінювання або державної підсумкової атестації. Крім зовнішніх і внутрішніх консультантів, Т. Сосніна [10, с. 144] констатує стихійну появу у соціальних мережах «**мережових консультантів**» з питань нововведень освітньої реформи, функції яких беруть на себе педагоги-практики, керівники закладів та установ освіти, фахівці методичної, науково-методичної служби та інші.

Безумовно, залежно від змісту запиту кожен замовник консалтингу обирає ту форму підтримки, яка для нього є найбільш ефективною. Доцільним є визначення в кожному закладі освіти внутрішніх консультантів з окремих особливо важливих питань та вирішення проблем «глобального» рівня за допомогою зовнішнього консультанта.

Висновки. Отже, теоретичний аналіз наукової літератури [2; 7; 8; 10] підтвердив актуальність освітнього консалтингу як форми науково-методичного супроводу на нинішньому етапі реформування освіти, оскільки є насамперед забезпеченням реальної потреби в удосконаленні професійної майстерності педагогічних працівників та отриманні якісних консультативних послуг відповідно до сучасних інноваційних процесів у галузі освіти і науки.

Теоретичний аналіз поняття, функцій, структури та технології освітнього консалтингу дозволив порівняти їх із основними функціями, завданнями, технологіями науково-методичної служби та встановити, що в системі науково-методичного супроводу остання недостатньо забезпечує оперативність й адресність підтримки інноваційної діяльності та розвитку закладів і установ освіти, окремих фахівців на регіональному рівні.

У зв'язку з цим визначено, що саме фахівці місцевих методичних кабінетів (центрів), керівники методичних об'єднань окремих категорій освітян, методисти закладів дошкільної, шкільної та позашкільної освіти, науково-педагогічні працівники обласних інститутів

післядипломної педагогічної освіти мають всі необхідні можливості для здійснення якісних консалтингових послуг, оскільки:

- поглиблено працюють за своїм напрямом дошкільної, шкільної та позашкільної освіти, спеціально відстежуючи сучасну нормативну базу, останні досягнення вітчизняної й зарубіжної теорії та практики. Такі фахівці не лише виявляють і систематизують зазначене, а й моделюють, адаптують його до умов конкретної ситуації освітнього закладу або педагога;

- мають досвід розв'язання певного завдання або проблеми в декількох аналогічних закладах освіти міста, регіону (а незважаючи на унікальність, проблемні ситуації мають те спільне, що дозволяє в подальшому класифікувати, вивчати та використовувати наявний досвід їх вирішення);

- розробляють, апробовують та постійно вдосконалюють пакет спеціальних технік і технологій виявлення й вирішення проблем. Адаптовані до специфіки конкретного закладу або працівника, зазначені засоби дозволяють виконувати поставлені завдання оперативніше та більш якісно;

- мають унікальний статус зовнішнього, мережевого незалежного експерта, що дозволяє реально оцінювати ситуацію і приймати неупереджені рішення; а працівники закладів освіти (керівники методичних об'єднань, методисти закладів дошкільної, шкільної та позашкільної освіти) – внутрішнього експерта, який на основі глибокого володіння сильними та слабкими сторонами свого колективу може ефективно реалізувати консалтинг;

- зацікавлені у глибокому володінні реальними проблемами й потребами освітян свого регіону для покращення якості науково-методичного супроводу.

Крім консалтингових послуг, зазначені фахівці науково-методичної служби можуть організувати навчання форм, методів, засобів індивідуального та групового освітнього консалтингу, експертизи інноваційних процесів у закладах освіти, ознайомлювати з особливостями й основами науково-методичного супроводу у форматі неформальної або інформальної освіти.

Тож потужний кадровий потенціал, наявний досвід науково-методичної роботи, постійно поновлюване навчально-методичне забезпечення та сучасні технології організації науково-методичного супроводу забезпечують реальні передумови для ефективного впровадження науково обґрунтованої системи освітнього консалтингу в роботу методичних служб та інститутів післядипломної педагогічної освіти на регіональному рівні.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку вважаємо теоретичний аналіз поняття «дорадництво», ролі консалтингу в системі дорадництва та розробка моделі дорадницьких послуг у системі науково-методичного супроводу.

REFERENCES

1. Vasilenko, N.V. (2011). *Konsalting v obrazovanii [Consulting in education]*. Saint Petersburg: KultInformPress [in Russian].
2. Vorovshchikov, S.G. (2010). Upravlenchesko-pedagogicheskiy konsalting kak odno iz perspektivnykh napravleniy razvitiya innovatsionnoy deyatel'nosti pedagogicheskogo universiteta [Management-pedagogical consulting as one of the promising directions for the development of pedagogical university's innovative activity]. *Upravlenchesko-pedagogicheskiy konsalting – Management and pedagogical consulting*. Retrieved from <http://schooloftomorrow.ru/content/articles/index.php?article=11007> [in Russian].
3. Ivashnova, S.V. (2016). Konsalting, kouching ta treninh: realizatsiia mizhnarodnoho dosvidu v ukrainzii pisliadyplomnoi pedahohichnoi osviti [Consulting, coaching and training: realization of international experience in Ukrainian postgraduate pedagogical education]. *Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative-pedagogical studies*, 1(27). 110 [in Ukrainian].
4. Kapustin, N.K. (2001). *Pedagogicheskiye tekhnologii adaptivnoy shkoly [Pedagogical technologies of an adaptive school]*. Moskva: Akademiya [in Russian].
5. Oliinyk, V.V. et al. (2017) Problemy i perspektyvy rozvytku pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity v umovakh rozbudovy novoi ukrainiskoi shkoly [Problems and prospects of postgraduate pedagogical education development in conditions of a new Ukrainian school development]. *Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-richchia NAPN Ukrainy) – Scientific support for the development of Ukrainian education: actual problems of theory and practice (up to the 25th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. S.V. Bartosh (Ed.). (p. 382–391). Kyiv: Vydavnychi dim «Sam». Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/0B6UkMWiy4uKzKlxFSWNqBEOyVDJWM2x6UkIIRGpTU3pnZTZN/view> [in Ukrainian].

6. Slastenin, V.A., & Kolesnikova, I.A. (Ed.). (2006). *Pedagogicheskoye konsultirovaniye [Pedagogical consulting]*. Moskva : Izdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].
7. Popova, N.V. (2008). Orhanizatsiino-metodychni zasady konsultatyvnoho zabezpechennia upravlinskoi diialnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u rehioni [Organizational-methodical principles of advisory support for headteachers' management activities in the region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Un-t menedzhmentu osvity APN Ukrainy [in Ukrainian].
8. Saiuk, V.I. (2015). *Teoretychni osnovy metodychnoi roboty ta pedahohichnoho doradnytstva [Theoretical fundamentals of methodological work and pedagogical counseling]*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
9. Sydorenko, V.V. (2018). Rozvytok pedahohichnoho akmeprofesiohenezu v umovakh formalnoi i neformalnoi pislidyplomnoi osvity [Development of pedagogical acmeprofessionogenesis in the conditions of formal and informal postgraduate education.]. *Teoriia ta metodyka profesiino-pedahohichnoi pidhotovky osvitianskykh kadriv: akmeolohichni aspekty – Theory and methodology of educational staff vocational and pedagogical training: acmeological aspects*. N.V. Huzii (Ed.). (p. 177–257). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
10. Sosnina, T.V. (2015). Rol obrazovatel'nogo konsaltinga v modernizatsii sovremennoy shkoly [The role of educational consulting in the modern school's modernization]. *Nauka o cheloveke: gumanitarnyye issledovaniya. Pedagogicheskiye nauki – The Science of Person: Humanitarian Researches. Pedagogical sciences, №4(22)*. 142–147. Omsk : Omskaya gumanitarnaya akademiya. Retrieved from <https://elibrary.ru/item.asp?id=25014696> [in Russian].

**Proceedings of the
XIII International Scientific and
Practical Conference
Social and Economic Aspects of Education in
Modern Society**

(Vol.2, May 25, 2019, Warsaw, Poland)

MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

Passed for printing 19.05.2019. Appearance 25.05.2019.

Typeface Times New Roman.

Circulation 300 copies.

RS Global S. z O.O., Warsaw, Poland, 2019